Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

# Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 2021

Sosiaali- ja terveysministeriön vastuunalaan kuuluu sosiaaliturvaa koskevan lainsäädännön valmistelu. Kansaneläkelaitoksen yhtenä tehtävänä on sosiaaliturvaa koskevan lainsäädännön toimeenpano eri etuuslakien mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee sosiaaliturvaa koskevaa lainsäädäntöä yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen kanssa, mutta Kansaneläkelaitoksen toimintaan ja etuuksien toimeenpanoon sosiaali- ja terveysministeriöllä ei ole toimivaltaa ottaa kantaa.

Kansaneläkelaitoksen valtiosääntöoikeudellinen erityisasema perustuu perustuslain 36 §:ään, jonka perusteella eduskunta valitsee valtuutetut valvomaan Kansaneläkelaitoksen hallintoa ja toimintaa. Tästä erityisasemasta johtuen Kela on erillään valtioneuvoston ja ministeriöiden alaiseen viranomaiskoneistoon kuuluvista ohjaus- ja valvontasuhteista.

## Koronapandemia

Koronapandemian pitkityttyä sen vaikutuksista Kelan toimintaan ja asiakkaisiin on tullut arkipäivää. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kela jatkoivat yhteistyön tekemistä yhteisen tilannekuvan saavuttamiseksi myös vuonna 2021.

Sairausvakuutuslakiin säädettiin vuonna 2021 yhdessä Kelan kanssa valmistellut koronapoikkeukset, jotka koskivat covid-19-tartunnan toteamiseksi tehtävän tutkimuksen korvattavuutta ja koronarokottamistoimenpiteen korvattavuutta. Säännösten voimassaoloa on sittemmin jatkettu useasti ja ne ovat tällä hetkellä voimassa 30.6.2023 saakka.

Osa koronapandemian vuoksi tehdyistä poikkeussäännöksistä ei ole enää voimassa. Koronapandemian vuoksi sairausvakuutuslakiin valmisteltiin loppuvuodesta 2021 tartuntatautipäivärahaa koskenut poikkeus, jonka mukaan tartuntatautipäivärahaan oli oikeus silloin, kun vakuutetulla oli luotettavasti todettu covid-19 -tartunta ja hän oli tästä johtuen estynyt tekemään ansiotyötään. Laki oli voimassa 28.2.–31.12.2022. Sääntelyn tavoitteena oli parantaa etenkin niiden henkilöiden toimeentulon turvaa, joita ei ollut määrätty tartuntatautilain mukaiseen eristykseen, mutta jotka jäivät palkatta pois ansiotyöstään covid-19-tartunnan vuoksi. Tartuntatautipäivärahan poikkeus lisäsi tartuntatautipäivärahahakemuksia moninkertaisesti.

Työttömyysturvaan tehtiin koronapandemian aikana runsaasti erilaisia poikkeuksia, jotka olivat voimassa väliaikaisesti. Työttömyysetuutta saavien taloudellista asemaa parannettiin työttömyysetuuden suojaosan korottamisella väliaikaisesti 300 eurosta 500 euroon ja liikkuvuusavustuksen matka-aikaa koskevaa edellytystä lievennettiin. Nämä muutokset olivat voimassa 30.11.2021 saakka. Lisäksi yrittäjillä oli väliaikaisesti oikeus työmarkkinatukeen, jos päätoiminen työskentely yrityksessä päättyi koronaepidemian vuoksi. Poikkeus oli voimassa 30.11.2021 saakka, mutta se otettiin uudelleen käyttöön vielä ajalle 1.1.–28.2.2022.

Työttömyysetuuden toimeenpanoa sujuvoitettiin luopumalla väliaikaisesti erityisestä sovittelujaksosta ja laskennallisesta tulosta. Lisäksi työttömyysetuutta oli mahdollista maksaa hakemuksen perusteella ennakkona ilman päätöstä enintään kuuden kuukauden ajalta. Nämä muutokset olivat voimassa 31.12.2022 saakka.

## Kelan hankinnat

Vuonna 2020 valmistui KPMG:n sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta tekemä arviointi Kelan viime vuosina toteuttamien kuntoutuspalvelujen, tulkkauspalvelujen ja taksivälityspalvelujen hankintojen toimivuudesta. KPMG kävi läpi hankintamenettelyjä ja laati sen pohjalta suosituksia ja otti kantaa lainsäädännön muutostarpeisiin.

### *Kela-kyydit*

Kela-kyytien aiempi hankintakausi päättyi 31.12.2021, joten vuoden 2021 aikana Kela valmisteli uudet taksipalveluhankinnat. Jokaiseen maakuntaan saatiin kaksi palveluntuottajaa liikennöimään Kela-kyytejä. Vuonna 2021 Kela myös toteutti Kelan ja palveluntuottajien välille teknisen rajapinnan, joka on mahdollistanut asiakastietojen välittämisen taksivälityskeskuksiin.

Koronapandemian vuoksi myös Kela-kyyteihin liittyi poikkeuksia. Vuonna 2021 Kela-taksimatkoja ei yhdistelty lainkaan ja matkoja koronarokottamiseen ja -testaamiseen korvattiin poikkeuksellisesti 27.3.2021 alkaen.

Kela on esittänyt rekisteröitymismenettelyyn siirtymistä vaihtoehdoksi nykyiselle kilpailuttamiselle. KPMG:n selvityksen mukaan rekisteröitymismenettelyyn liittyy huomattavia epävarmuustekijöitä ja menettelyyn siirtyminen edellyttäisi paitsi lainsäädäntömuutoksia, myös huomattavaa alkuvaiheen resursointia. Näin ollen sosiaali- ja terveysministeriö on katsonut, että siirtyminen rekisteröitymismenettelyyn ei ole mahdollista nopealla aikataululla, mutta sitä on edelleen syytä pitää selvitettävänä vaihtoehtona.

### *Kuntoutuspalvelut*

Vuonna 2021 käynnistyi kokeilu, joka koski kuntoutuksen rekisteröitymismenettelyä. Kokeilusta on saatu positiivista palautetta ja järjestelmää on pidetty helppokäyttöisenä ja toimivana. Asiakkaiden määrä ylitti huomattavasti sen määrän, johon Kela oli mitoittanut budjetin vuodelle 2021, mikä johti asiakasmäärien rajoittamiseen.

Kelan tavoitteena on vakiinnuttaa rekisteröitymismenettely kokeiluun kuuluvien palvelujen osalta vuoden 2023 alusta alkaen ja menettelyn laajentamista valmistellaan.

KPMG:n selvityksen mukaan pilotoinnilla voidaan arvioida saatavan vain rajallisesti näyttöä menettelyn soveltumisesta muihin kuin harkinnanvaraisiin kuntoutuspalveluihin. Laajempi siirtyminen rekisteröitymismenettelyyn edellyttäisi lainsäädännöllistä tukea niin, että muun muassa julkisia hankintoja koskevat ja hintatason asettamiseen liittyvät haasteet huomioitaisiin valmistelussa.

### *Tulkkauspalvelut*

Vuonna 2020 Kela kilpailutti vammaisten tulkkauspalvelun, jota tuotettiin vuodesta 2021 alkaen koko Suomessa kuudella hankinta-alueella. Hankinnan yhteydessä palvelua uudistettiin siten, että asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia vammaisten tulkkauspalvelussa vahvistettiin ja lisättiin palvelun joustavuutta asiakkaiden tarpeiden mukaan. Koronapandemian seurauksena etätulkkaus tuli vahvasti mukaan Kelan tulkkauspalveluun, mikä on koettu erityisen hyvänä parannuksena.

Loppuvuonna 2021 Kelassa havaittiin tarvetta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että tulkkauspalvelu toteutuu sopimuksen mukaisena ja sen seurauksena tähän liittyvät näkökulmat otettiin yhä jatkuvan kehittämistyön painopisteeksi.

KPMG:n selvityksen mukaan vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluhankintoja voidaan kehittää toimivammiksi nykyisen kilpailutusmallin pohjalta ilman lainsäädännöllisiä muutoksia, mutta vaihtoehtoisia hankintatapoja (kuten rekisteröitymismenettely) voidaan kuitenkin selvittää.

## Kela ja hyvinvointialueet

Sote-uudistusta koskeva lainsäädäntökokonaisuus hyväksyttiin eduskunnassa kesäkuun lopussa 2021. Kela käynnisti hyvinvointialueisiin ja sote-uudistukseen liittyvän työnsä syyskuussa 2021. Kelan etuudet ja palvelut ovat osa sosiaali- ja terveyspalveluita, joiden siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille edellytti laajasti muutoksia myös Kelan toimintaan. Marraskuusta 2021 Kela on ollut mukana vastuuministeriöiden koordinoimassa yhteisessä toimeenpanossa ja käynyt jatkuvaa vuoropuhelua valtiovarainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.

Monikanavarahoituksen purkamista valmistelleet virkamiestyöryhmät luovuttivat selvityksensä kesällä 2021, ja syksyllä toimintansa aloittivat monikanavarahoituksen purkamista selvittänyt parlamentaarinen työryhmä sekä Ahvenanmaan yhteistyöryhmä. Selvittäminen koski Kelan etuuksista yksityisen sairaanhoidon hoito- ja tutkimuskorvauksia, matkakorvauksia, vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta ja kuntoutuspsykoterapiaa sekä lääkekorvauksia. Parlamentaarinen työryhmä luovutti loppuraporttinsa sosiaali- ja terveysministeri Aino-Kaisa Pekoselle marraskuussa 2021.

Sote-ministerityöryhmä linjasi monikanavarahoituksen valmistelun tiekartasta maaliskuussa 2022. Tiekartan toteuttaminen jää pitkälti tulevien hallitusten päätettäväksi. Sosiaali- ja terveysministeriössä ei tällä hetkellä ole käynnissä monikanavarahoitusta koskevaa säädösvalmistelua.

## Kelan toimintakulut

Valtio rahoittaa Kelan toimintamenoista noin 76 prosenttia. Valtion ohella toimintamenoja rahoittavat myös työnantajat, palkansaajat sekä yrittäjät. Kelan sosiaaliturvarahastojen valtion toimintakulut koottiin yhdelle momentille vuodesta 2016 lukien. Koska Kelan toimintamenomomentti on kaksivuotinen siirtomääräraha, momentti antaa normaalitilanteessa liikkumavaraa resurssien ja palvelutason vaihtelujen tasaamiseen.

Kansaneläkelaitoksen toimintamenojen tilanne on viime aikoina ollut hyvä ja hakemusmäärien lisääntymisen ja hallitusohjelman tuomien muutosten haasteisiin on pystytty vastaamaan. Tietohallintojärjestelmien ja tietoturvan kehittäminen edellyttävät jatkuvia lisäresursseja myös tulevina vuosina.

Vuonna 2021 valtio rahoitti Kelan toimintamenoja noin 485 miljoonalla eurolla ja vuonna 2022 noin 490 miljoonalla eurolla. Vuoden 2023 talousarviossa Kelan toimintamenoihin on varattu 513 miljoonaa euroa. Lisäksi Kelalla on vuosittain ollut käytettävissä edelliseltä vuodelta siirtyvää ylijäämää. Siirtyvä ylijäämä on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2021 sitä oli käytettävissä noin 90 miljoonaa euroa ja vuonna 2023 noin 130 miljoonaa euroa.

Sosiaali- ja terveysministeriö pyrkii toiminnallaan turvaamaan riittävän rahoituksen sosiaali-turvaetuuksien toimeenpanotehtävän hoitamisessa. Kun varat on myönnetty Kelalle, niiden oikea kohdentaminen ja tämän myötä hakemuskäsittelyn ja palvelun varmistaminen kuuluvat Kelalle.